

CEL OBERT

Butlletí Trimestral

Núm. 24

Tardor 2024

CENTRE D'ESTUDIS
LOCALS DE
L'ELIANA
20 anys

EDITORIAL

Estellés la veu d'un poble

El passat 4 de setembre es compliren cent anys del naixement de Vicent Andrés Estellés a Burjassot, l'any 1924. El poeta, que va morir a València el 27 de març de 1993, està considerat un dels renovadors de la poesia en valencià en el segle XX. Estellés està valorat, des de molts àmbits, com el millor poeta valencià des d'Ausiàs March i Joan Roís de Corella.

Va cultivar altres gèneres literaris com la novel·la, el teatre, guions de cinema i unes memòries, però amb poca difusió. Fou l'extensa obra poètica la que podem destacar: *La clau que obri tots els panys* (Premi València el 1958), *Les pedres de l'àmfora* (guanyador dels premis Lletra d'Or i Serra d'Or Crítica de la Poesia, ambdós l'any 1975).

La seua obra més coneguda i reeditada és el *Llibre de Merveilles*, un viatge per la vida quotidiana de València durant la guerra civil i la postguerra.

Estellés va començar a ser reconegut als anys seixanta. L'any 1966 va guanyar el Premi de Poesia Ausiàs March de l'Ajuntament de Gandia amb el seu poemari *L'inventari clement*. El 1975 va rebre el reconeixement de la Carta d'Or i el 1978, Òmnium Cultural li va concedir el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Aquest guardó faria que perdera el treball al diari *Las Provincias* i, per això, hauria de marxar de València. Després es va traslladar a El Perelló, on començaria el seu *Mural del País Valencià*, una cançó a tots els pobles de València inspirada en el *Canto general* de Pablo Neruda, la qual adquireix especial rellevància, ja que és la seua obra més extensa i s'erigeix com a cant per a la gent, els paisatges i la cultura del poble valencià. Obra feta des del poble i per al poble.

Tant la Generalitat de Catalunya com la Generalitat Valenciana han reconegut el seu valor literari atorgant-li els seus màxims guardons, la Creu de Sant Jordi, el 1982 i el Premi de les Lletres Valencianes, el 1984. En 1994 rep la Medalla d'Or de les Belles Arts del Ministeri de Cultura a títol pòstum.

Ara, els pobles, en el centenari del seu naixement, volem re-tre-li un xicotet homenatge i ho fem amb el projecte "Estelles als pobles"

(https://www.apuntmedia.es/noticies/cultura/quaranta-municipis-participen-un-projecte-commemorar-centenari-d-estelles_1_1677386.html).

A l'Eliana dues associacions; el Centre d'Estudis Locals CEL i La Jam Poètica amb la col·laboració de la regidoria de Cultura de l'Ajuntament de l'Eliana hem volgut commemorar aquesta efemèride divulgant part de la seua obra en un sopar literari que es celebrà el 28 de setembre a l'espai Al Tall del nostre poble.

Un acte obert a la participació, on vam atraure veus que recitaren, actors i actrius que interpretaren i músics que musicaren Estellés.

Comptarem amb la participació de l'alcalde de l'Eliana, Salva Torrent i la regidora d'Educació, Eva Santafé; i diferents associacions: APLAE, Teatreliana, la UME, el Cor de l'Eliana, els Jubilats, l'Eliana Vol, Dissonants i l'Eliana foto.

Una vetlada literària en la que els assistents fórem testimonis que Estellés fou el poeta que va esdevenir la veu d'un poble.

El CEL seguirà homenatjant al fill del forner de Burjassot el proper 10 de desembre a les 19:00h. a la sala Almudena Grandes del Centre sociocultural quan presentarem el llibre *Vicent Andrés Estellés, la veu d'un Poble*, del escriptor i músic Pau Alabajos.

Volem destacar que amb motiu d'aquest centenari, el Ministeri de Cultura, a través de la Direcció General del Llibre, del Còmic i de la Lectura, ha volgut recordar-lo amb la publicació d'un web especialment dedicat al seu llegat, <https://www.cultura.gob.es/cultura/areas/libro/mc/estelles/inicio.html>, on arplega tota la informació relativa a la vida i obra de l'autor, les activitats del Ministeri i part de l'arxiu fotogràfic familiar, que permetrà acostar la figura del nostre poeta valencià Vicent Andrés Estellés al públic en general.

Feliç Cent d'Estelles!!!

A L'ENCALÇ DEL CINEMA

El Codi Hays (II)

Pedro Uris

El Codi Hays manté la seua vigència des de 1930 a 1967, quan és substituït pel sistema de classificació per edats, tot i que, a la dècada dels cinquanta, s'hi fan algunes modificacions que en suavitzen lleument les normes. Ara bé, la seua influència en aquests trenta-set anys d'existència no és uniforme, sinó que presenta una significativa evolució que li va fent perdre influència de mica en mica.

Durant els primers anys es va observar amb certa permissivitat i nombroses produccions van esquivar les seues directrius. Érem en plena *Gran Depressió* i els estudis no podien permetre's més pèrdues, per això van ser poc proclius a adoptar unes mesures que afectaven directament els gèneres de moda, com ara, les pel·lícules de gàngsters o les comèdies.

Però, malgrat això, ja podem trobar la influència del Codi en algunes produccions: a *King Kong* (Ernest B. Schoedsack, 1933), l'Oficina Hays va obligar la RKO a eliminar les escenes en què el goril·la atrapa la protagonista semidespullada. El fragment tallat es va extraviar i només va ser recuperat anys més tard en una còpia completa que va ser trobada a Pennsilvània. A *Cleòpatra* (Cecil B. de Mille, 1934), elsensors van advertir que, en una de les escenes, se li veia el melic, a Claudette Colbert. Primer van intentar resoldre-ho eliminant-lo amb maquillatge, però com que quedava molt estrany veure una dona sense melic, finalment, van decidir amagar-lo amb un diamant.

Aquesta permissivitat amb el Codi va provocar que, el 1933, l'Església Catòlica organitzés una croada nacional, la «Legió de la Decència», en què milions de catòlics es van comprometre a boicotejar les pel·lícules titllades d'immorals per la jerarquia eclesiàstica. La Legió de la Decència avalua i analitzava totes les pel·lícules que s'estrenaven. Si la classificaven d'immoral, era pecat que la veiés un catòlic. Aquest boicot del sector catòlic de la societat americana i la retirada de fons per part alguns inversors influents, van obligar els estudis a acatar el Codi en ferm.

Les pel·lícules ja no es podrien estrenar sense el segell d'aprovació del nou Codi de producció. Ni tan sols podien començar a rodar-se sense que el guió fos aprovat per aquest comitè. Aquest nou pla va entrar en vigor el juliol

de 1934. A partir de llavors, la *Production Code Administration* (PCA) proporcionava un segell imprescindible per a qualsevol pel·lícula que volgués tenir un bon recorregut a taquilla. Vegem-ne alguns exemples:

Al Codi s'explicitava, per exemple, que no es mostraran besades ni abraçades d'una lascívia excessiva, de posis o gestos suggestius. Aquestes escarides instruccions estaven obertes a mil interpretacions, però hi havia altres regles no escrites que també imperaven en aquells anys a Hollywood i la més notòria era que les besades només podien durar un màxim de tres segons.

Alfred Hitchcock a *Encadenados* (1946), es va saltar aquesta norma, i se'n va riure, en l'escena en què Ingrid Bergman i Cary Grant protagonitzen una sèrie de besos gairebé ininterromputs durant més de dos minuts. «Cary i jo ens besàvem i parlàvem, ens separàvem una mica i ens tornàvem a besar. Després s'interposava el telèfon entre nosaltres i ens desplaçàvem a l'altra banda. Era una besada que, per dir-ho així, s'obria i es tancava, però elsensors no podien tallar l'escena i no la van tallar, perquè en cap moment no ens besàvem més de tres segons, que era el màxim permès». (Ingrid Bergman). Està considerat com el bes més llarg de la història del cinema i no deixa de ser paradoxal que es rodés quan els besos no podien durar més de tres segons.

A *Esos tres* (These Three, William Wyler, 1936), adaptació d'una obra teatral de Lillian Hellman, la història d'amor lèsbic entre dues mestres que són acusades per una alumna xafardera es va convertir en un triangle entre les dues mestres i un home. El mateix Wyler en va fer una nova versió el 1961, «La calúmnia», en els darrers anys del Codi, que recuperava l'amor lèsbic de l'original teatral.

Finalment, en l'adaptació cinematogràfica de *Foc creuat* (Edward Dmytryk, 1947) el soldat que és assassinat per la seua condició d'homosexual passa a ser un jueu, ja que el Codi prohibia la presència d'aquesta opció sexual i encara més si era a l'exèrcit. Curiosament, la pel·lícula ha quedat com un al·legat contra l'antisemitisme latent a la societat nord-americana i deu a això bona part de la seua fama.

UN CEL DE DONES

FENT XARXA

Maria Marqués Grau

Valenta per decisió pròpia

Conxa Delgado i Amo

Me n'havien parlat, però no la coneixia. I el dia que vaig arribar al taller per comentar-li si estava disposada a fer l'entrevista, em vaig trobar una dona menudeta, tranquil·la, sensata i forta. Jo esperava trobar-me una dona grandota (així funcionen els estereotips) i em va encantar aquesta primera impressió, encant que va anar en augment quan la vaig entrevistar. I és que Maria és mecànica. No és estrany que jo pensara el que vaig pensar perquè el món de la mecànica forma part d'eixa part de la nostra cultura patriarcal que atribueix als homes uns determinats treballs i a les dones uns altres.

El lloc on desenvolupar l'entrevista no podia ser altre que el taller, envoltada de cotxes i ferramentes amb eixa olor particular que fan els tallers de cotxes. Allí em va contar que ella es considera elianera, encara que va nàixer a València, perquè d'ençà que tenia vuit anys els seus pares decidiren vindre a viure a l'Eliana i ací s'ha criat.

Va fer els seus estudis i quan va acabar el batxiller va decidir-se per continuar estudiant allò que realment li agradava: l'automoció. Ho tenia tan clar que el seu pare la va acompanyar a buscar un institut on poguera cursar el Cicle Superior de Formació Professional d'Automoció. I el va trobar a l'IES de Benicalap, on es va preparar per a obtenir el títol amb què va començar a treballar.

Al principi presentava el seu currículum, però no la cridaven fins que va haver-hi una primera vegada i una altra i..., així va estar treballant a diferents empreses i tallers fins que l'atur la va col·locar davant la disjuntiva de començar a revisar i arreglar els cotxes dels amics i amigues, família, veïnat... I això ho feia a casa de sa mare. I va arribar un moment que el volum va ser tal que es va plantejar obrir el taller on ara es troba, això va ser l'any 2012 i des d'eixe moment la podem trobar a Tot a Punt Automoció, al carrer Ramon Giner de l'Eliana.

Parla amb una tranquil·litat impressionant del seu camí pel món de l'automoció on en cap moment s'ha sentit rebutjada, on ha fet el que ha volgut en tota la seua trajectòria professional. Sí que comenta que alguna companya seua de l'institut va passar moments dolents pels comentaris que s'escoltava respecte al ser dona en un món d'homes. Però ella no ha patit mai aquesta sensació i jo crec que és perquè, a banda del seu tarannà personal, tenia tan clar el que volia en la vida que tirava endavant passara el que passara. També és veritat que fa dotze anys que treballa a la seua empresa i això la protegeix de situacions vitals i professionals amb grups humans més grans i on majoritàriament treballen homes. Així i tot, comenta que quan arriba algun home al taller pregunta pel Cap de Taller, buscant un home, i quan diu que és ella es produeix una certa sorpresa.

Fins fa poc de temps no va ser conscient que havia clavat una punta de llança en el poble i la professió. I va ser quan una xiqueta molt menuda, que passava per davant del taller, es va aturar i va exclamar: "Mare, mira, una mecànica!" La xiqueta estava sorpresa (ja comencen a funcionar els estereotips a edats molt primerenques) i això li va servir a Maria per a prendre consciència que ella estava aportant alguna cosa al món, sobretot al món de les dones.

També és bonic saber que alguna de les seues mestres ha dut al seu grup d'alumnes a visitar el taller i així mostrar que aquesta també és una professió on les dones tenen el camí obert. Anem normalitzant a poc a poc.

Aquesta és Maria, una dona atrevida, valenta que té un lema fonamental en la vida: Si t'agrada, fes-ho!

I així és. Ella ha encetat un camí amb la tranquil·litat i la seguretat que podia fer-ho i ser dona no li ha suposat cap entrebanc perquè quan et creus les coses i t'apassionen, encara que el camí tinga moltes corbes, arribaràs on tu vulgues.

Així que ens envia un missatge important, sobretot per a les dones joves: estudeu el que us interesse, allò que us ompliga i no deixeu que res us faça fer un pas enrere. Les dones podem fer el que vulguem.

I en això ens quedem, en el plaer pel treball ben fet i el camí encetat per Maria que ens mostra que les dones poden treballar en allò que desitgen.

Això sí, si voleu treballar a un taller mecànic, heu de cuidar tam bé la força física, perquè el treball és dur.

LA GRAMOLA

Otis Redding, Las Lapas i el Refugio

Jaume Martínez Bonafé

A la cantonada del carrer de Dalt amb el carrer Ripalda, en el cor del Barri del Carme, a la ciutat de València, hi havia una pseudodiscoteca a la qual acudíem els diumenges a la tarda una determinada i particular fauna adolescent a descobrir, escoltar i ballar les músiques importades, les músiques de l'infern, aquestes que contaminaven l'ànima. El local, que regentava una falla, havia estat durant la guerra un refugi antiaeri i conservava –encara la conserva– en la façana la paraula *Refugio* amb la tipografia característica del cartellisme militant de Renau. Era un soterrani immund, humit, fosc, gairebé sense ventilació i a mesura que avançaven les cançons que posaven a tremolar els nostres cossos les parets de formigó quedaven impregnades d'un vapor que mullava en recolzar l'esquena. Era especialment excitant i esgotadora aquella cançó de Wilson Pickett «Land of 1000 Dances» que ballàvem embogits.

Puc reivindicar l'abraçada per múltiples raons, totes elles saludables. No oblide l'homenatge a l'abraçada militant i solidària en el quadre i l'escultura de Genovés i mai em cansaré d'admirar aquest bell quadre mosaic, «L'Abraçada», de Gustav Klimt, però fins on arriba la meua memòria allò del Refugio era certament una altra cosa. Era una altra cosa.

De «The dock of the bay» hi ha una versió boníssima en castellà de Manolo Tena i, sorprenentment, no he trobat cap versió en català de les dues cançons citades, encara que estic convençut d'haver-les escoltat. Clar que parlem d'una època en què l'únic que pel nostre territori corria amb una Vespa llançant al vent la minoritzada llengua del seu país es deia i es diu Raimon.

Però hi havia un punt en tot aquell ritual de trobada vespertina –estem en els anys 60, en plena dictadura– un moment sagrat, gairebé ja finalitzant la sessió, en la qual el local quedava en absoluta foscor i sonava a tot volum «The dock of the bay» d'Otis Redding («I'm sitting on the dock of the bay/Watching the tide roll away...») Era el desitjat moment del ball *agarrao* en el qual la nostra reprimida sexualitat donava curs a les adolescents passions amagades. A aquell *garito* acudien també *Las Lapas*, un grup de joves del Sant Vicent Ferrer –l'institut públic femení de la ciutat– que, igual que la meua colla, vestien de negre i conreaven una incipient forma d'infantil anarquisme. S'autodenominaven *Las Lapas*, perquè contra l'hegemònica cultura virginal del ball lent, posant els braços enfront del pit del xic, elles s'hi arrapaven tant com les seues pròpies forces els permetien. I eren les nostres amigues!

LA POLTRONA DE LLEGIR

“El vagón de las mujeres”

Autora: Anita Nair - Editorial: Alfaguara - Traducció de Manu Berástegui

Lorena Barroso - Presidenta Club de lectura l'Elia

Akhila, la protagonista, una dona soltera de més de quaranta, vol deixar enrere el passat i donar un canvi a la seua vida. En el compartiment d'un tren que travessa l'Índia compartirà un magnífic viatge ple de confidències amb cinc dones: una mare desconsolada, una professora de química que pateix la tirania del seu marit, una esposa submissa a la recerca de la seua identitat, una jove de catorze anys i la seua iaia. Tota una novel·la de viatges plena d'emocions.

Sembla que aquesta novel·la no s'ha traduït a la nostra llengua, així que, si podeu llegir-la en anglès, us recomane la versió original (“Ladies coupé”, ed. Chatto & Windus)

EL RACÓ DE LA FORMIGA

LES GARROFERES DE LA FONT DE CAVALLERS

Víctor Iñurria, arquitecte i elianer d'adopció

Era l'any 1.996, un Arquitecte que acabava de tornar d'un viatge d'estudis per la Xina, va rebre l'encàrrec de transformar en Restaurant Xinès, un antic habitatge unifamiliar, ja utilitzat anteriorment per a activitats de relacions i d'oci.

Durant les obres, un dia, el capatàs xinès, de forma privada, li va dir:

"Sr. Arquitecte, el propietari ha donat orde de tallar els dos arbres que hi ha a l'entrada usant-los com a llenya?" Sols de pensar-ho, li va fer mal de cos, buscà el Propietari i li va amollar:

"És cert que has donat orde de fer llenya amb els dos arbres de l'entrada?"

La resposta fou, que ell no els volia, i inclús li molestaven, de forma que l'Arquitecte respongué: "Tu, com a bon xinès, Destruiries un Ginkgo, arbre sagrat en la teua cultura?"

La resposta fou: "No, clar que no, són un gran testimoni de la història del meu poble, i forma part, de la nostra cultura i valoració més íntima".

L'Arquitecte, amb veu i sentit conciliador li va dir: "Ja ho sé, però el que tu no saps, és que hi ha tres arbres, l'Olivera, la Carrasca i la Garrofera, que per nosaltres són cosa semblant, i precisament els dos arbres que vols destruir, són Garroferes, amb més de 100 anys de vida, i no puc permetre la seua destrucció".

El propietari li respongué: "Si tant suposen per a tu. Els vols?, Jo te'ls regale".

Ell li va respondre: "I tant!, Clar que els vull"

El propietari, seriosament, li va dir: "Tracte fet, teus són, però endús-te'ls el més ràpid possible".

Va parlar amb especialistes en tractament d'arbres, veient que per desplaçar-los i replantar-los en sa casa, havia de fer un enorme clot, enguixar les arrels, fent al mateix temps profunds clots en sa casa, drenar el subsol, etc. i el més important, contractar una grua Telescòpica Hidràulica, d'enormes dimensions, capaç d'arrancar-los, suspendre'ls, i traslladar-los pels carrers de la localitat, portant-los fins a la seua parcel·la, i en acabant, elevar-los per damunt de tota una xarxa de cablejats de Telèfons, Electricitat, etc. que rodejaven la parcel·la, depositant-los a més de 30 m. de la tanca perimetral.

El cost era inassolible i ho va pensar molt, fins que una llumeneta començà a ballar-li al cap, alhora que una veu-

eta li deia:

"Per què no li ho proposes a l'Ajuntament i fas donació de les dues garroferes al municipi?"

Pensat i fet!

L'Alcalde, es va mostrar receptiu, cridant a l'Enginyer Agrònom, Cap de l'Àrea de Jardineria, qui en saber-ho se li encengueren llumenetes en els ulls, dient que serien adients per instal·lar-los en una zona, on estaven adequant una Font i un jardí, ubicant-hi una garrofera a cada costat de la font, essent una aportació del municipi a la defensa d'arbres amb tanta història i bellesa.

L'Arquitecte els va dir:

"Tracte fet. Vostres són, i essent vostres seran de tot el municipi per a gaudi dels ciutadans"

Aquell racó rebé el nom de la font, és a dir, la "Font de Cavallers" instal·lada en una de les eixides principals del municipi. Passat un temps, una de les dues garroferes va caure malalta, creient tot el món que moriria, però els guariments i coneixements dels serveis de jardineria, esporgant-la i tractant-la, aconseguiren que tornés a renàixer, assolint un estat de bellesa d'acord amb la seua germana, situada a l'altre costat de la font.

Els seus troncs retorçuts, la seua corfa anyenca, les seues copes poderoses, donen ombra a qui s'acosta a la font, al temps que, ofereixen imatge d'un poble que valora la seua riquesa arborícola, protegint quelcom tan simple i tradicional com són, les Dues Garroferes de més de 100 anys, que adornen la "Font de Cavallers", i que foren regalades al poble per aquell Arquitecte, qui per cert no ho havia dit, era Jo.

ESTELLESIANES

Les famílies de dol per a tota la vida. La guerra, la postguerra...

Recorde aquella mare que no li volien dir que el fill havia mort en el front de Terol:

Simplement li digueren "ha desaparegut".

I va passar la guerra esperant el seu fill.

I va acabar la guerra i esperava el seu fill.

MUSEU OBERT 1

(Re)descobrir València, barri a barri

Temps de tardor de l'any 1238.

Reyes Belvis

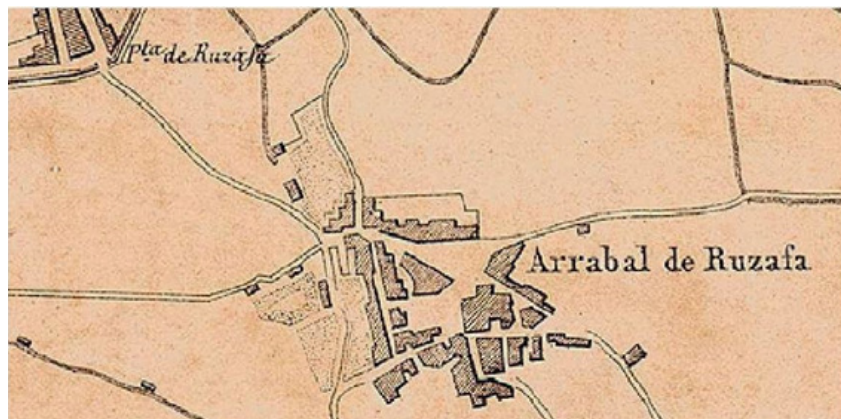
La nostra identitat és molt important tant culturalment com històricament, cal tenir en compte que les identitats no apareixen per generació espontània, són resultat de processos anteriors estudiats i documentats.

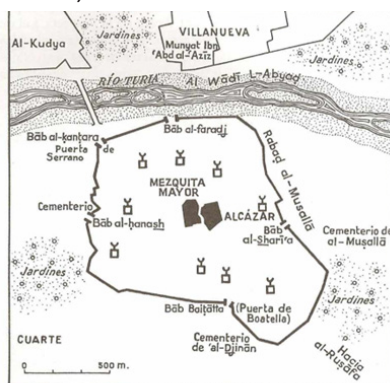
Jaume I. El Llibre del Fets

Quan Jaume I conquereix part de les antigues taifes Andalusines (València, Xàtiva, Dènia...) s'assistirà a un procés complex de divisions, parts i unificacions, va ser una qüestió política-jurídica, amb lleis pròpies i organisme d'autogovern, que donava sentit a un nou poble.

Conèixer els nostres orígens amb detall, ens ajuda a conèixer la nostra història amb més naturalitat i comprendre la nostra realitat.

D'aquells temps i com a herència, en tenim un dels barris de València, o millor dit d'aquella Balansiya que va veure Jaume I, amb les muralles musulmanes.

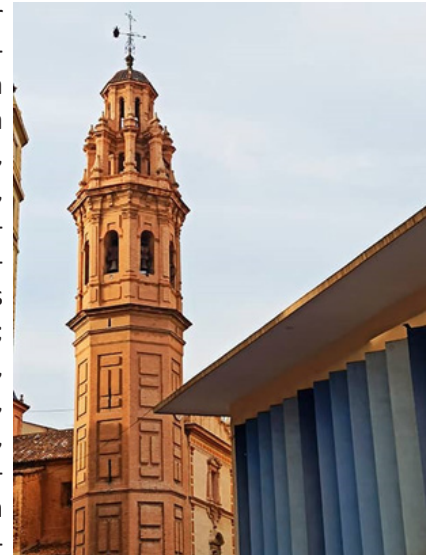

Plano de la Valencia islàmica. Siglo XI

València islàmica al segle XI

Des d'aquell raval a manera de jardí, Ar-Russafa, se situarà durant cinc mesos a la recerca de parlaments i acords, després vindran els repoblacions de territoris, les donacions a nobles i cavallers, però en el cas de Russafa no va ser així.

Russafa es va donar a la Ciutat de València, per això des de la conquesta cristiana Russafa, el seu terme, pertany a València, amb una extensió territorial avui impen-sable: arribava fins a l'Albufera i el mar; nuclis dins del terme, com ara, Montolivet, Malilla, Forn d'Alcedo, la Punta, Pinedo, Castellar i Oliveral aniran sorgint alhora que alqueries i séquies que recorrien la seua territorialitat.

Església de Sant Valero

Fins al segle XIX Russafa serà terme independent de València, serà amb el pla del nou eixample de 1863, i l'enderrocament de les muralles cristianes de 1865 quan Russafa ja estarà dins València i començarà la seua història com avui la coneixem, com a part d'aquest eixample valencià de finals del segle XIX i principis del XX.

Com a senya d'identitat d'aquell primer nucli musulmà, ens queda l'herència d'alqueries, jardins, hortes i séquies.

De la part cristiana i testimoni d'aquella reforma com a ampliació de territori del nucli urbà ens queda algun gravat de la porta de Russafa (avui entre els carrers de Russafa i Xàtiva), senyal d'aquella gran muralla queda com

a testimoni les portes (torres) de Quart i de Serrans.

Mercat de Russafa

MUSEU OBERT 2

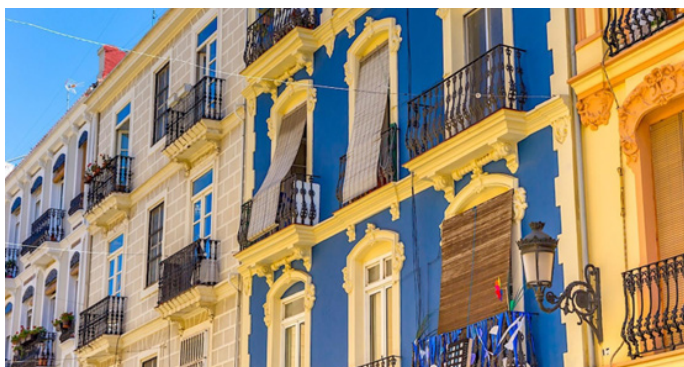

Un altre gran projecte que mai no es va realitzar, però que deixa constància de la independència de Russafa va ser la *Tinença* d'Alcaldia. El projecte es va encarregar a un dels arquitectes més importants del moment, com va ser José Mª Cortina, un edifici molt medievalista distintiu de la seua obra que se situaria a la Plaça del Mercat de Russafa, mai no es va arribar a construir ja que arribaria l'annexió a València.

El Convent dels Àngels serà un altre testimoni, avui al mateix emplaçament, molt a prop de la plaça del mercat, simbòlicament s'estima que serà la mateixa ubicació on Jaume I, instal·là la seua tenda abans d'entrar a València, avui restaurat, és un referent.

I com a referent també serà i segueix sent a dia d'avui l'Església de Sant Valer, la que fos l'Església major de l'antic poble de Russafa, la que veiem avui amb les seves remodelacions es va construir sobre el solar de la primitiva Parròquia del tipus d'*Església de Reconquesta*, de les quals tenim molts exemples a València, normalment coincidia en el seu emplaçament sobre les petites mesquites del

territori valencià. Res no en queda, d'aquella primitiva església, la que veiem avui és del S. XVII, que es va remodelar aproximant-se a un aspecte més aviat barroc, el que la caracteritza és la torre de maó i la cúpula coberta de ceràmica vidrada blava i blanca, va ser remodelada al segle XX.

Al voltant de l'Església se situava el mercat-soc, durant molts anys passà de ser un mercat de parades itinerants, a tenir una petita estructura de ferro i fusta fins als anys 50, a partir d'aquí i a causa de la necessitat d'ampliació es construirà a la dècada dels anys 60 l'actual mercat de Russafa, avui una icona del barri.

Però sens dubte el que li confereix al barri una identitat pròpia i característica, són les construccions que es van realitzar en aquesta ampliació de l'eixample, petites finques —edificis de poques plantes realitzades a les primeres dècades del segle XX, on veurem estil vienès, modernista, art decó, eclèctic... fruit d'aquesta obertura de l'eixample de València, on treballaven grans arquitectes que van donar la imatge de la nova València i on els seus mestres d'obra es desplaçaven per fer noves construccions, conferint a Russafa una personalitat pròpia.

Russafa com avui la veiem és el resultat d'una amalgama de colors i vivències, nascuda d'aquell primer emplaçament musulmà, el jardí-alqueria, *Russafa*, que a manera dels jardins del gran califat es va omplir d'espècies exòtiques d'Orient, on es podia passejar per la natura. La que va trobar Jaume I en entrar a València, aquella cuidada i bonica de què parlaven en els escrits literaris de poesia aràbiga-andalusia.

Russafa era un jardí.

Com deia Ar-Russafí (*Abu ŽAb d Allah ibn Galib*) nascut a la Russafa de València. Com a poeta valencià exiliat sempre sentí nostàlgia per la seua terra.

I també recordem que el projecte del Parc Central, situat a Russafa, en la primera fase de 2018, es basa en el poema d'Ausiàs March, *Aigüa plena de seny*, el qual inspirà el disseny del parc, on el protagonisme el tenen la llum l'aigua i el verd del jardí.

RUTES CULTURALS VALENCIANES

“ALPUENTE Y SUS ALDEAS”

Text i fotografies: *Vicent Julià Vives*

Sortim de l'Eliana i per la CV-35 o pista d'Ademús, arribarem fins a Titaguas, on ens desviarem a la dreta per la CV-345 fins a *Alpuente*, hem recorregut 80 km, i ens portarà una hora amb vehicle turisme, estem a la comarca dels Serrans, al límit de Terol.

Al seu terme municipal hi ha 15 aldees, amb escassa població o utilitzades com a segones residències. *Alpuente* y *las aldeas* hi són situades a més de 1000 m damunt la mar.

Castell i Ajuntament

Poble històricament molt ric pels seus llegats, poblat des de l'edat del bronze, ibers, romans i musulmans que van formar part de l'Al-Àndalus amb regne independent de Taifes amb la dinastia Banu Qasim, a l'any 1009 i que posteriorment fou conquerit pels Almoràvits el 1106.

Alpuente va ser conquerida primer pel Cid i posteriorment per les tropes de Jaume I, controlada pels almogàvers d'Abu Zayt el 1171, declarant-la vila reial amb assistència i veu a les Corts Generals del Regne de València, s'hi van celebrar dues sessions de Corts Reials, els anys 1319 i 1383.

Va ser punt fort i estratègic a les Guerres Carlistes, per la seua ubicació com a zona de pas entre Aragó i València, en els enfrontaments van ser destruïts els seus dos castells.

El nucli de la població manté el traçat medieval del nucli antic, amb els seus dos castells.

Conta amb un valuós valor natural i cultural. Una època ideal per visitar les seves terres és la tardor, on podem veure la diversitat del seu arbrat i el canvi de color de les fulles, recol·lectar bolets a les pinedes, fer caminades per la muntanya, visitar els seus cellers locals ja que és època de la verema.

Podem realitzar visita i recorregut de la població que conserva el seu traçat i construccions medievals, visita

Aqüeducte

als dos castells, església de la Mare de Déu de la Pietat, l'Església de Corcolilla, ermites, horts medievals, séquia mare, fonts i safareigs, aqüeducte dels Arcs, visita a les seues aldees, rutes de senderisme i de BTT, el Museu Paleontològic i el de Recuperació Paleontològica, les empremtes de dinosaures a Corcolilla i *Cañada Paris* i el Museu Etnogràfic.

Cada any, al mes d'octubre, s'organitzen les Jornades Paleontològiques de cap de setmana, amb tallers, visita al museu, a l'Aula de Recuperació, al jaciment d'empremtes de dinosaures i visita guiada a l'escull juràssic de La Torre: <https://alpuenteturistico.com/jornadas-paleontologicas/> Una ruta que no hem de deixar de recórrer és la del savinar, aquesta part de l'aldea de la Torre fins a la *Cañada Pastores* i els seus entorns; discorre entre savinars centenaris ja molt propers a la Serra de Javalambre, situats a més de 1000 m. d'altitud, aquest recorregut és molt còmode doncs recorre antigues vies pecuàries. Podem comptar amb visites amb guies locals:

<https://www.comunitatvalenciana.com/es/experiencias/ruta-de-interpretacion-paisajistica-el-sabinar-de-alpuente> o <https://invesrural.es>

Degustarem la seva gastronomia als Restaurants La Hoz, Restaurant Victòria o el Mirador El Portillo, ubicats a la població.

Informació local: <https://www.comunitatvalenciana.com/es/experiencias/ruta-de-interpretacion-paisajistica-el-sabinar-de-alpuente> o <https://invesrural.es>

Arbre milenari

COSES DEL NOSTRE POBLE

El temps està boig

Janto Gil – Vicent Rubio (Cronista oficial de l'Eliana)

En València plou poc, però per a lo poc que plou, plou massa.

Mai plou a gust de tots. Raimon cantava: *al meu país la pluja no sap ploure... O la desitges o l'odies.*

Cert que el temps està canviant a la carrera a causa dels desgavells humans, cert que el canvi meteorològic ja l'estem patint i cert que l'adjectiu que sempre acompanya al temps és que està *boig*.

L'Eliana i tota la nostra comarca ha patit les seues bogeries. Ara, fa temps que la pluja ens castiga amb el seu oblit, però en altres èpoques, quan venia, feia destrosses.

Així queda reflectit al diari liberal "EL IMPARCIAL" del 20 de setembre de 1867 on descriu el cronista la gran tempesta que durant tres dies va assolir la nostra comarca destrossant els sembrats de cebes, dacsca i fesols i deixant als llauradors en la misèria.

Numera les finques i masies més afectades de l'Eliana com la del Marqués de Campos, Tous, Conde Trigona, D. Juan Tallada, D. Francisco Dauvila... La tronada també va afectar als cultius de secà. Eixe any no tingueren vi.

En 1914, també en setembre, els periòdics es fan ressò de les grans destrosses que les pluges han causat en les hortes valencianes, desbordant séquies i inundant camps. L'Eliana i pobles del voltant queden greument afectats i els cultius perduts. Una altra vegada la misèria i sense vi, perquè tan sembrats de regadiu com de secà quedaren inservibles.

L'any 1925 es produïssen en la província de València tremendes inundacions per causa d'una tempesta carregada d'aigua, llamps i trons. Era el 5 de setembre i el diari "EL PUEBLO" relata com en la partida del Campés de l'Eliana, un raig matà a l'haca que Virginio Navarro portava a la quadra. El llamp la fulminà a l'instant. No s'expliquen com

l'home va salvar la vida.

I no cal recordar la *riuà* de 1957 o la *pantanà* de 1982... Millor no recordar.

Mentrestant, Raimon continua cantant:

...si plou poc es la sequera, si plou massa, la

catàstrofe. Al meu País la pluja no sap ploure.

Què hem de fer!

ESPAI BIBLIOTECA

Equip biblioteca

La tardor al calendari començà el 21 de setembre, però el temps de tardor es resistix a arribar. A meitat d'octubre ja s'albira un poquet de fresqueta i en la biblioteca anem fent activitats. Reprenem les visites escolars, els contacontes i fem presentacions de llibres; celebrem el Nou d'Octubre, el Dia de les Escriutores, amb lectura pública per part de voluntaris i voluntàries; rebem la visita de l'escriptora premiada per la Setmana de les Lletres Vila de l'Eliana (Elisabet Benavent) i acabem el mes amb el Dia de les Biblioteques, el 24, i Espanta la Por, el dia 31, per Tots Sants, monstres valencians!

Entre novembre i desembre intentarem traure totes les novetats adquirides per tal que tingueu lectura nova en vacances; seguirem amb diversos contacontes, les reunions de tots els clubs de lectura i farem taller de manualitats per tal de preparar el nostre arbre de nadal.

Aprofitem des d'aquest espai per donar les gràcies públicament a tothom que ens està seguint des que hem obert les portes en l'espai reformat, als qui s'estan oferint per a fer contacontes, als qui ens han presentat propostes d'activitats i als qui ens han donat les seues obres per augmentar la secció local.

Dia de les escriptores

Magister dixit:

Mireu, una llengua no es perd perquè gent nova no la parle, es perd si la gent que la parla deixa de parlar-la

Manuel Sanchis Guarner

PATRIMONI IMMATERIAL LOCAL

LA CORDÀ

J. Enrique Martínez Escrivà

La Cordà, és una tradició profundament arrelada a la cultura valenciana, que combina elements religiosos, culturals i festius entorn de l'ús de la pólvora, en un ritu de "piromàquia" (lluïta amb el foc), on les persones participants, en les diferents tipus de tir de coets, s'impregnen en una lluita constant amb el foc, amb un simbolisme d'ofrena i purificació. La nostra Cordà, que es realitza al voltant de la Festa Major als patrons (com és costum) del municipi, està dataada amb el primer document que així la reflexa en una crònica periodística de les festes al 1912 on comenten que la nit de la festa del Crist del Consol es va realitzar cordà com a fi de les festes. Un ritu que ha passat a tradició fins els nostres dies on durant la història local ha tingut moments complicats on ha estat a punt de desaparèixer però ha perdurat al llarg del temps gràcies a una combinació de factors clau que han permès la seua continuïtat, adaptació i rellevància en la vida de la comunitat local.

Un dels aspectes fonamentals que ha permès la continuïtat de la Cordà és la transmissió del coneixement de generació en generació. On a dia de hui ho ha heretat un grup de veïns i veïnes de la nostra localitat envoltats amb la "Penya del Coet" que han jugat un paper fonamental en aquesta transmissió i realització. De fet, pertànyer a una associació de coeters no sols és un honor, sinó una manera de participar activament en la preservació de la cultura i patrimoni immaterial local.

La Cordà és molt més que una simple celebració, aquesta tradició és part essencial de la seua identitat cultural. Representa un moment en el qual la comunitat s'uneix entorn d'un esdeveniment que ha sigut part de la seua història local durant segles. Aquesta connexió emocional amb la festivitat ha permès que, malgrat els canvis socials i culturals que han ocorregut amb el temps en el nostre municipi, la Cordà continue sent percebuda com un símbol d'orgull local.

Aquest sentit de pertinença ha sigut clau perquè la Cordà no s'esvaïska en la modernitat. Al llarg dels anys, ha hagut elianers i elianeres que han sentit la responsabilitat de mantindre viva la tradició, no sols pel seu valor cultural, sinó perquè els defineix com a comunitat. Un dels aspectes que s'ha treballat i es segueix treballant és que tant els nous elianers i elianeres com els ja asentats siguen coneixedors d'aquesta tradició, puguen ser partícips en ella i sobre tot que la tinguen com una patrimoni identitari del municipi.

Encara que la Cordà té arrels profundes en la història, la seua capacitat d'adaptar-se als temps moderns ha sigut essencial per a la seua supervivència. Això ha significat fer ajustos en diversos aspectes de la celebració sense perdre la seua essència. Un exemple clar és l'èmfasi en la seguretat. A mesura que les normatives sobre l'ús de la pólvora han evolucionat, l'organització de la Cordà també ho ha fet, garantint que es complisquen les lleis actuals sense comprometre l'espectacularitat ni la participació dels locals. La formació dels coeters i coeteres també ha sigut un aspecte clau en aquesta adaptació.

El suport institucional per part de l'Ajuntament ha sigut crucial per a la pervivència de la Cordà. Donat que no sols han facilitat els permisos necessaris per a la celebració de l'esdeveniment, i les infraestructures pertinents, sinó que també han promogut la festivitat, destacant la seua importància cultural. Aquest suport ha sigut particularment evident en la forma en què la Cordà ha estat protegida i promoguda com un element essencial del patrimoni elianer.

Un altre aspecte clau que ha assegurat la continuïtat de la Cordà és la cohesió social que genera. Aquest esdeveniment no és simplement una festa on els participants són observadors passius, sinó que involucra activament a la comunitat. Tant l'organització com l'execució de l'esdeveniment requereixen la col·laboració de nombroses persones, des dels coeters fins als veïns que participen en els preparatius i les celebracions.

La participació activa de la comunitat genera un sentit de pertinença i responsabilitat col·lectiva, la qual cosa assegura que tots s'involucren d'alguna manera per a mantindre viva la tradició. La Cordà, en aquest sentit, enforteix els llaços socials dins de la comunitat, i aquesta mateixa cohesió actua com una força que protegeix la tradició enfront dels canvis.

La Cordà és un patrimoni immaterial local que ha perdurat al nostre poble gràcies a una combinació de tradició, identitat cultural, transmissió intergeneracional i adaptabilitat als temps moderns. I tenim un compromís no sols per part de la institució local (que és molt important) sinó també per part de la societat elianera que ha de seguir treballant per a la seua realització i conservació per a que continue sent un símbol vibrant de la cultura valenciana i elianera.

LA RATA I EL GAT

Text, Vicen Córles

Dibuix, Joana Galdón

Mesos enrere vaig escoltar uns moviments estranys al sostre de la casa. De nit, tots els sorolls es magnifiquen i, tot i que em van donar una miqueta de por, torní a admirar-me com un angelet.

Però els sorolls s'anaren repetint durant nits i nits. Sempre a la mateixa hora, de matinada, i deixaven d'escoltar-se al cap de pocs minuts.

Un matí vaig trobar unes cagarrutes de rata al jardí i vaig comprendre el que era evident: teníem una rata vivint dins de casa.

Presa de la por, aní a comprar tota classe de trampes, verins i enganyifes vàries per poder capturar-la. Més que por, em feia fàstic això d'haver de compartir la meua casa amb un ésser tan ingràt. Recordava jo el *Hamelin* de la meua infantesa i no era qüestió de repetir-lo.

La cosa anava agreujant-se quan vaig comprovar -oh desgràcia!- que la maleïda rata s'havia menjat tot un pernil que tenia penjat en el quartet de la depuradora, esperant l'arribada del Nadal per encetar-lo. L'havia devorat d'una manera tan subtil que a l'exterior el pernil conservava la seua perfecta forma, però a l'interior estava completament buit, quedant com una corfa fofa. En apropar-se les festes vaig anar a buscar el *pata negra* i tot ell va quedar aixafat entre les meues mans!

Un dia, passejant pel carrer del Roser, vaig observar que s'havia construït una gatera, (eixos habitacles que fan que els gats del carrer tinguen refugi i menjar) i en ella vaig veure uns quants gats descansant tranquil·lament al sol. Un d'ells, el taronja de ratlles blanques, en veure'm, va tirar darrere de mi. No sé amb quina pretensió, perquè menjar jo no en portava i moixaines tampoc li'n feia. La veritat és que no em fan molta gràcia els gats, ni m'agrada que refreguen la seua cua per les meues cames.

Anava jo a espantar l'animalet amb el *Miau sape!* que em va ensenyar la meua iaia d'Albacete, quan una idea acudí al meu cap:

-Si el gat em segueix cap a casa, potser pille la rata i la cace!

Així que, xino-xano, torní a la meua casa amb el gat uns pocs passos darrere, miolant i miolant.

No el vaig deixar entrar al jardí, no fora que m'acusaren de segrest internacional, però tinguí la confiança que la flaire de la rata arribara al seu nas i n'esperara l'eixida. Ja arribava la nit i era qüestió de confiar.

De matinada, torní a escoltar els passets de la rata ressonant entre el fals sostre d'escaiola i la teulada, desapareixent al cap de pocs minuts, com ja era usual.

Aquella nit vaig somniar tota classe de barbaritats: que si les rates enavién la casa, que si els gats es convertien en dracs, que si els pernils volaven pertot arreu... Una mescla de les històries que recentment havia viscut.

Des d'aquest dia, el gat taronja es passejava pels carrers de Montesol menejant la seua llarga cua amb desvergonyiment. Carrer amunt, carrer avall... pareixia un soldat fent guàrdia en la garita d'una caserna.

Serà el que serà, i no puc saber-ho cert, però des d'aquella nit miraculosa, deixí d'escoltar els passets caminant pel sostre de casa i la presència del felí va ser una constant pels carrers del meu barri.

I a la porta de ma casa el vaig trobar, una nit estrelada quan treia el fem, tot estirat majestuós. I ningú em creurà, però el gat em va mirar fixament i em va fer l'ullet!

A este
li hauran furtat els
poalets?
La mare que l'ha p...

LES NOSTRES PARAULES

Pasqu Martínez

Acaba l'estiu i comença una nova estació, la tardor, i amb ella, esperem, les desitjades pluges, i qui porta la pluja? Els núvols, i, clar, també trobem una varietat de mots en el nostre domini lingüístic per a referir-nos a eixe concepte.

Els diccionaris coincideixen:

Núvol:

1. Agregat de diminutes gotes d'aigua o de cristalls de gel, suspés en l'atmosfera i produït per la condensació del vapor d'aigua. *Un cel ple de núvols.*
2. Agrupació o quantitat molt gran d'alguna cosa que va per l'aire. *Un núvol de pols, de fum...*
3. Cosa que enfosqueix o tapa la vista de manera temporal. *Un núvol de confusió m'impedia veure la solució del problema.*
4. Lloc virtual on s'emmagatzemen dades i recursos a través d'internet

Però quan busquem el terme en la meteorologia trobem: "un núvol (var. núgol, nigul, núvel, nuvo, núvola) (...) és un conjunt de gotes d'aigua o cristalls de gel o tots dos alhora a l'atmosfera sobre la superfície terrestre". He trobat un parell:

Núgol. Al diari digital Petrerardia.com, apareix un article l'any 2014 que parla de paraules de Petrer trobadesj al llibre de Jordi Colomina i Castanyer "Alacantí Un estudi

sobre la variació lingüística." (Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert, Alacant, 1985, p.202-206)

Nigol. Variant dialectal pròpia de Mallorca.

Tenim moltes frases fetes amb aquesta parauleta:

Estar al núvols (distrets), estar pels núvols (car), posar pels núvols (bona opinió), viure als núvols (tot perfecte, meravellós, no viure al món real)

I unes curiositats, a Elx hi ha un restaurant que es diu **Nugolat** i també un licor, una crema d'anís que es diu **Nugolet**.

CEL OBERT Tardor 2024 - EDITA: Centre d'Estudis Locals de l'Eliana (CEL) - CIF: G-97 358 113

centrestudislocalsleliana@gmail.com - www.celdeleliana.com - www.celdeleliana.com/2024tardor - Tel. 678 57 80 17

CONSELL DE REDACCIÓ, Rafa Desco, Conxa Delgado, Pasqu Martínez, Robert Fuster, Janto Gil.

COL-LABOREN: Reyes Belvis, Jaume Martínez, Pedro Uris, Lorena Barroso, Vicent Julià, Biblioteca P. Municipal, Víctor Iñurria, Vicent Rubio, Vicen Córcoles, Joana Galdón, J. Enrique Martínez

ASSESSORS LINGÜÍSTICS: Robert Fuster - Pasqu Martínez

Maqueta edició paper, Janto Gil - Maqueta edició digital, Robert Fuster - Coordina, Janto Gil

Si voleu participar, proposar o ser membres del CEL, només heu de posar-vos en contacte: centrestudislocalsleliana@gmail.com - tel: 678 57 80 17